

Cynthia

P. Schneider

Vrijheid geef

je door

Vooraf

De '5 mei-lezing' is onderdeel van het programma van de start van de Nationale Viering van de Bevrijding, die wordt georganiseerd onder verantwoordelijkheid van het Nationaal Comité 4 en 5 mei en ieder jaar in een andere provincie plaatsvindt. In 2000 is de provincie Gelderland de gastheer. Op 5 mei 2000 heeft mevrouw dr. Cynthia P. Schneider, ambassadeur van de Verenigde Staten van Amerika in Nederland, in de Grote Kerk te Wageningen de lezing 'Vrijheid geef je door' uitgesproken. Daarbij waren de minister-president en vele andere gasten aanwezig.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei draagt in de jaren 1996-2000 het thema 'Vrijheid vraagt onderhoud' uit. Vrijheid is nooit vanzelfsprekend, maar vraagt voortdurend een actieve inzet van overheid en burgers.

Dit thema wordt jaarlijks vanuit een andere invalshoek belicht. In 2000 is deze invalshoek 'idealen'. Het ideaal van de vrijheid willen we doorgeven. Van eeuw tot eeuw. Van generatie op generatie. Van overheid naar burgers en van burgers naar

Copyright © 2000 Nationaal Comité 4 en 5 mei

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvouddigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, Rapenburgerstraat 109, 1011 VL Amsterdam, e-mail: info@natcom45.nl

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the National Committee 4th and 5th of May, Rapenburgerstraat 109, 1011 VL Amsterdam, e-mail: info@natcom45.nl

Losse exemplaren zijn te bestellen bij LBR: telefoon 010-20 202 01, fax 010-20 102 22, e-mail info@lbr.nl
Bestelnummer N5, Prijs Hfl 7,50

Omslag en typografie: Steven van der Gaauw

elkaar, waar ook ter wereld. Het gestalte geven aan het ideaal van de vrijheid is de verantwoordelijkheid van ons allemaal.

Met een inhoudelijk en cultureel programma in de ochtend wordt het jaarthema aan de orde gesteld en het inhoudelijk kader gegeven waarin andere activiteiten van die dag plaatsvinden. Het ochtendprogramma vormt daarmee de brug tussen de ingetrogenheid van de herdenking op 4 mei en de feestelijkheden van de middag en avond van 5 mei.

Omdat de zorg voor het instandhouden van vrede en vrijheid in de huidige wereld niet ophoudt bij de nationale grenzen, benadrukt het Nationaal Comité in de jaarlijkse 5 mei-lezing graag het internationaal perspectief, daarmee vormt de lezing het inhoudelijk element van de start van de Nationale Viering van de Bevrijding.

In 1996 is de traditie ingezet om jaarlijks de 5 mei-lezing te houden. Ieder jaar wordt iemand uitgenodigd de Nederlandse samenleving een spiegel voor te houden. De spreker reflecteert op de wijze waarop Nederland omgaat met vrijheid en hoe de Nederlandse Staat en haar burgers invulling geven aan de samenwerking met anderen (ook internationaal) om de vrijheid met en voor elkaar te realiseren.

De 5 mei-lezing biedt de gelegenheid mee te kij-

6

ken door de bril van iemand die de Nederlandse samenleving goed kent, maar die zelf in een ander land is opgegroeid en daardoor vanuit een ander perspectief naar de Nederlandse samenleving kijkt.

5 mei 2000
Nationaal Comité 4 en 5 mei

7

Vrijheid geef je door

Harreljik dank voor de eer die u de Verenigde Staten van Amerika bewijst door mij uit te nodigen deze lezing te geven op deze belangrijke dag. Ik bewonder de Nederlandse benadering van 4 en 5 mei ten zeerste; eerst meer introspectief, met een plechtige herdenking van de verschrikkingen teweeggebracht door de vrijheidsberoving tijdens de bezetting; en daarna meer extravert, naar buiten gericht, op wat het kostbare geschenk vrijheid vandaag de dag betekent, en hoe we die vrijheid het beste kunnen bewaren en doorgeven aan toekomstige generaties. Met typisch Nederlandse bescheidenheid en ruimdenkendheid nodigt u iemand uit een ander land uit stil te staan bij de tradities van democratie en vrijheid in Nederland en in het eigen land.

Als ik dat zo mag zeggen, is de Verenigde Staten een toepasselijke keuze voor dit verzoek, omdat de twee landen wat hun geschiedenis betreft zoveel gemeen hebben: beide hebben bij hun ontstaan als zelfstandige natie een vreemde mogendheid overwonnen en beide hebben daarna een samenleving gevestigd op basis van de democratische beginselen van vrijheid,

de rechtsstaat en een overheid die verantwoordelijkheid aan haar burgers. In zeker opzicht is uw geschiedenis het opmerkelijkst. Meer dan tweehonderd jaar voordat Thomas Jefferson de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring schreef, waren zij die aan de basis stonden van de Nederlandse opstand tegen Spanje, bezig precies die begrippen van individuele vrijheid en verantwoordelijkheid van de overheid jegens haar burgers te onderzoeken en te omschrijven, die veel later ten grondslag zouden komen te liggen aan de stichting van de Verenigde Staten van Amerika.

Jacob van Wesembeke, secretaris van Willem van Oranje, omschreef in zijn *De beschrijvinge van de geschiedenissen in der Religien saken toegedraghen in den Nederlanden van 1569* vrijheid, die hij 'de dochter van de Nederlanden' noemde, als de belangrijkste politieke waarde. Veelzeggend is dat Wesembeke en andere schrijvers uit zijn tijd naar vrijheid in het enkelvoud verwezen, daarbij onderscheid makend tussen individuele rechten en middeleeuwse rechten en privileges. Voorts verbond Wesembeke persoonlijke vrijheid aan de voorspoed van het land. Naar zijn mening omvatte de 'Familie' waarvan 'Vrijheid' deel uitmaakt, ook 'Handel', 'Fabricage' en 'Onderhandelingen' – elementen die nog altijd een cruciale rol spelen in het politieke en economische leven van Nederland. Tot slot stelde Wesem-

beke dat de heerser of vorst verplicht was de 'privileges' van het land te handhaven, waarmee hij het garanderen van de vrijheid bedoelde. Verder was hij verplicht te overleggen met de Staten Generaal en bovenal zijn macht op een verantwoordte en eerlijke wijze uit te oefenen ten nutte van de samenleving. Als een heerser deze beginselen schond, hadden de burgers niet alleen het recht, maar ook de burgerplicht ongehoorzaam te zijn.

In Wesembekes traktaat van 1569 zijn alle basiselementen van de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring te vinden: de bescherming van individuele vrijheid, de verantwoordelijkheid van overheden om verstandig en eerlijk te regeren en het recht van burgers om in opstand te komen wanneer overheden dat niet doen. Zoals Thomas Jefferson schreef:

'We hold these truths to be self-evident: That all men are created equal; that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights; that among these are life, liberty, and the pursuit of happiness; that, to secure these rights, governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed; that whenever any form of government becomes destructive of these ends, it is the right of the people to alter or abolish it, and to institute new government, laying its foundation on such principles, and organizing

its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their safety and happiness.'

['Wij vinden deze waarheden vanzelfsprekend: dat alle mensen gelijk zijn geschapen; dat zij van hun Schepper bepaalde onvervreembare rechten hebben gekregen; dat hieronder vallen leven, vrijheid en het streven naar geluk; dat, om deze rechten veilig te stellen, overheden remiddelen van mensen zijn aangesteld, die hun rechtmatige bevoegdheden ontleen aan de toestemming van degenen zij regeren; dat wanneer een overheid deze doelen ondermijnt, het volk het recht heeft haar te wijzigen of af te zetten en een nieuwe regering aan te stellen, waaraan deze beginselen grondslag liggen en waarbij haar bevoegdheden zodanig zijn geregeld dat ze volgens het volk hoogstwaarschijnlijk hun veiligheid en geluk zullen verwezenlijken.']

Nederlandse en Amerikaanse politieke traktaten uit respectievelijk de 16e en 18e eeuw benadrukken eveneens het belang van een eerlijk en bindend rechtsstelsel. In zijn *Politieke Vorming* van 1581 schreef Jacob Heyndrix het volgende:

'It is founded in right, reason, and equality that the one who has the power of making laws is also subject to the laws...

For Kings and other governments are charged with being guardians, servants, and champions of

the laws, not to attempt anything against the latter's disposition...'

['Het is een zaak van recht, rede en gelijkheid dat degene die bevoegd is wetten te maken, ook onderworpen is aan de wet...

Want koningen en andere regeringen hebben tot taak bewakers, dienaars en voorvechters van de wet te zijn, en niets te ondernemen tegen de aard van laatstgenoemde...']

Thomas Paines *Common Sense*, een bestseller in 1775, waarin de Amerikaanse koloniën werden opgeroepen in opstand te komen ruim voordat daar consensus over bestond, sprak in soortgelijke bevoordingen over het primaat van het recht.

'But where, some say, is the King of America? I'll tell you, friend, he reigns above, and doth not make havoc of mankind like the Royal Brute of Great Britain... let a crown be placed thereon, by which the world may know, that so far as we approve of monarchy, that in America, law is king. For as in absolutist countries the king is law, so in free countries the law ought to be king; and there ought to be no other.'

['Maar waar, zo zeggen sommigen, is de koning van Amerika? Ik zeg u vriend, hij regeert hierboven en helpt de mensheid niet in de vernieling zoals de Koninklijke Bruut van Groot-Britannië... laat daar een kroon op worden gezet.

opdat de wereld weet dat voor zover wij de monarchie goedkeuren, in Amerika de wet koning is. Want zoals in absolutistische landen de koning de wet is, zo hoort in vrije landen de wet koning te zijn, en er dient geen andere te zijn.]

De prille Verenigde Staten en de Republiek der Nederlanden deelden praktische en ideologische visies. Dezelfde Thomas Paine, wiens hartstochtelijke proza de patriotten in opstand bracht en Washingtons verzwakte troepen in de bittere kou van Valley Forge een hart onder de riem stak, verklaarde in *Common Sense* ook onomwonden:

'Besides, what do we have to do with setting the world at defiance? Our plan is commerce, and that, well attended to, will secure us the peace and friendship of all Europe; because it is in the interest of all Europe to have America a free port. Her trade will always be a protection, and her barrenness of gold and silver secure her from invaders.'

['Trouwens, wat hebben we eraan om de wereld aan onze laars te lappen. Ons plan is handel en dat zal, als we het goed aanpakken, ons verzekeren van de vrede en vriendschap van geheel Europa; omdat het in het belang van heel Europa is dat Amerika een vrijhaven is. De handel zal Amerika altijd bescherming bieden en het ontbreken van goud en zilver zal Amerika vrijwaren van indringers.]

14

Evenzo worden in de Nederlandse politieke trakaten uit de laat 16e eeuw de thema's van vrijheid en een rechtvaardige samenleving gezien als basisvoorwaarden voor een succesvolle economie. Het is zeker geen toeval dat de Nederlanders de basis legden voor de meest bedrijvige stad in Amerika: New York.

Precedenten voor de Amerikaanse begrippen individuele vrijheid, gerechtigheid en een gezonde vrije-markteconomie zijn dus te vinden in de geschriften ten tijde van de Nederlandse opstand tegen de Spanjaarden. Nog wezenlijker is dat het onderscheidende kenmerk van de Amerikaanse interpretatie van vrijheid – de nadruk op individuele vrijheden – kan worden gezien als een ontwikkeling vanuit het kernpunt in de strijd om vrijheid van godsdienst – de strijd om het individuele geweten van de gelovige. Wat begon als een strijd om religieuze autonomie in het zestiende-eeuwse Nederland, breidde zich geleidelijk uit tot een vrijheidstrijd tegen de tirannie van Filips II en zijn vertegenwoordigers in de Lage Landen. De leiders van de opstand tegen Spanje stelden gewetensvrijheid als cruciale voorwaarde voor vrijheid, ook al waren ze het er niet altijd over eens hoe dat doel moest worden bereikt.

Gegeven deze gemeenschappelijke geschiedenis, zou men verwachten dat onze twee landen eenzelf-

15

de gemeenschappelijke erfenis van vrijheid zouden kennen, dat we de uitdaging van het doorgeven van vrijheid in de loop der tijd op dezelfde wijze zijn aangegaan. Ik ben tot de ontdekking gekomen dat dit niet altijd het geval is. In verband met de uitrodding om deze lezing te geven, heb ik de afgelopen maanden zoveel mogelijk mensen gevraagd wat de Nederlandse geschiedenis van de vrijheidsstrijd voor hen betekende: hoe zij het verband zagen tussen de illustere stichting van hun land en de hedendaagse geschiedenis van Nederland. Tot mijn verbazing leverde deze vraag soms wezenloze blikken op. Natuurlijk kan dat met mijn Nederlands te maken hebben. Maar wanneer ik een vergelijking probeer te trekken tussen onze geschiedenis en die van u, verklaren mijn Nederlandse gesprekspartners vrijwel altijd dat die geschiedenis helemaal niet zo vergelijkbaar is en dat de Nederlandse strijd pover afsteekt bij de Amerikaanse. Waarom? En wat maakt het eigenlijk uit?

Laat ik een voorbeeld geven. Eerder dit voorjaar beschreef een Nederlandse kennis mij een recente reis naar Washington D.C. met haar twee kinderen van negen en elf. Na twee dagen van heen en weer lopen over 'the Mall', van het Jefferson Memorial naar dat van Lincoln en het Capitol, vroeg ze haar kinderen waar Amerika voor stond. Ze antwoordden met hun eigen versie van de Amerikaanse

grondwet en de 'Bill of Rights': gelijkheid voor allen, individuele vrijheid, patriotisme, loyaliteit en een verantwoordelijke overheid. Toen ze vervolgens vroeg waar hun eigen land – Nederland – voor stond, keken ze onzeker en haalden hun schouders op.

Dit incident betekent absoluut niet dat Nederland nergens voor staat, zeker niet, het tegenovergestelde is waar. Maar het wijst wel op de juistheid van iets dat anderen me hebben verteld, namelijk dat Nederlandse waarden impliciet zijn. Als dat het geval is, op welke wijze worden die waarden dan doorgegeven? Hoe worden ze begrepen en aanvaard?

Het begrip 'impliciete nationale waarden' staat niet alleen in contrast met de neiging van Amerika om zijn politieke beginselen en de opstellers daarvan te roemen, maar ook met het uitgesproken gevoel van een eigen identiteit dat Nederland in de zeventiende eeuw kenmerkte. Het is geen toeval dat in deze periode het landschap zich ontwikkelde tot een onafhankelijk onderwerp in de kunst. De afbeeldingen met eenvoudige landwegen, kanalen en boerderijen van Jan van Goyen, Esias van de Velde en Salomon Ruysdael, vertegenwoordigden niet alleen een radicale wending in de schilderkunst, maar ook de trots die de zojuist bevrijde Nederlanders voelden in hun eigen omgeving – hun eigen wereld. Terwijl kunstenaars het Nederlandse platteland in zijn meest kenmerkende gedaante vastlegden, beschre-

ven dichters de schoonheid van iedere boom, struik en steen op elke weg in Nederland. Kunst en literatuur weerspiegelden de trots op wat Nederland onderscheidde van andere landen in Europa met hun vorsten, paleizen en kathedralen.

Ander aspecten van de zeventiende-eeuwse Nederlandse cultuur geven de waarde aan die men hechte aan het bewaren van de onderscheidende kenmerken van het politieke en huiselijke leven. De beroemde anekdotes uit dagboeken van reizigers over de fanatieke Nederlandse properheid hadden implicaties die uitstegen boven het eenvoudige huishouden. Een Franse bezoeker van Nederland legde zijn verbazing vast toen een diensmeisje erop stond dat hij zijn modderige schoenen uittrok voordat hij de woonkamer betrad. Met deze diensbode viel niet te spotten. Toen de bezoeker weigerde aan haar verzoek gehoor te geven, pakte zij hem op, droeg hem naar zijn stoel en zette hem daarop neer nadat zij hem de belofte had ontfutseld dat hij haar zou roepen om na afloop van de bijeenkomst naar de voordeur te worden gedragen. Hoezeer ik dit land ook bewonder, de historische hang naar properheid heeft het voor mij tot een persoonlijk schrikbeeld gemaakt om terug te worden gevoerd naar het zeventiende-eeuwse Nederland; als hoofd van de huishouding zou ik zeker rekort hebben geschoten. Achter handboeken als die van Jacob Cats over hoe

men zich dient te gedragen als vrouw, moeder en hoofd van de huishouding, ging de diepgewortelde overtuiging schuil dat de gezondheid van de staat afhangt van de gezondheid van de afzonderlijke onderdelen – van ieder huishouden. Zodoende weerspiegelen zeventiende-eeuwse schilderijen van drukke kanalen en geploegde velden of van smeteloze huizen en gelukkige kinderen, niet alleen scènes van schoonheid, maar tonen zij ook duidelijk kenmerken van de Republiek der Nederlanden.

In tegenstelling tot deze cultuur van impliciete waarden, zijn Amerikanen vaak explicieter in het verkondigen van de beginselen van hun land. We reppen trots over de bescherming van de individuele rechten die zijn vasgelegd in de 'Bill of Rights'. Hoewel we deze 'Bill of Rights' zien als belichaming van Jeffersons 'onvervreembare rechten... Leven, Vrijheid en het streven naar Geluk', was het James Madison die vier jaar na ondertekening van de 'Bill of Rights' – en pas na een hevige strijd tussen de Federalisten en de anti-Federalisten – zijn collega's ertoe wist over te halen die beroemde tien amendementen aan de oorspronkelijke grondwet toe te voegen. Heeft de in werking getreden 'Bill of Rights' zijn doel bereikt? En werd het individu beschermd tegen de luimen van het Congres, de wet en de rechtelijke macht? Jammer genoeg laat onze geschiede-

ven dichters de schoonheid van iedere boom, struik en steen op elke weg in Nederland. Kunst en literatuur weerspiegelden de trots op wat Nederland onderscheidde van andere landen in Europa met hun vorsten, paleizen en kathedralen.

Ander aspecten van de zeventiende-eeuwse Nederlandse cultuur geven de waarde aan die men hechte aan het bewaren van de onderscheidende kenmerken van het politieke en huisselijke leven. De beroemde anekdotes uit dagboeken van reizigers over de fanatieke Nederlandse properheid hadden implicaties die uitstegen boven het eenvoudige huishouden. Een Franse bezoeker van Nederland legde zijn verbazing vast toen een diensmeisje erop stond dat hij zijn modderige schoenen uittrok voordat hij de woonkamer betrad. Met deze diensbode viel niet te spotten. Toen de bezoeker weigerde aan haar verzoek gehoor te geven, pakte zij hem op, droeg hem naar zijn stoel en zette hem daarop neer nadat zij hem de belofte had ontfuseld dat hij haar zou roepen om na afloop van de bijeenkomst naar de voordeur te worden gedragen. Hoezeer ik dit land ook bewonder, de historische hang naar properheid heeft het voor mij tot een persoonlijk schrikbeeld gemaakt om terug te worden gevoerd naar het zeventiende-eeuwse Nederland; als hoofd van de huishouding zou ik zeker rekort hebben geschoten. Achter handboeken als die van Jacob Cats over hoe

men zich dient te gedragen als vrouw, moeder en hoofd van de huishouding, ging de diepgewortelde overtuiging schuil dat de gezondheid van de staat afhangt van de gezondheid van de afzonderlijke onderdelen – van ieder huishouden. Zodoende weerspiegelen zeventiende-eeuwse schilderijen van drukke kanalen en geploegde velden of van smeteloze huizen en gelukkige kinderen, niet alleen scènes van schoonheid, maar tonen zij ook duidelijk kenmerken van de Republiek der Nederlanden.

In tegenstelling tot deze cultuur van impliciete waarden, zijn Amerikanen vaak explicieter in het verkondigen van de beginselen van hun land. We reppen trots over de bescherming van de individuele rechten die zijn vastgelegd in de 'Bill of Rights'. Hoewel we deze 'Bill of Rights' zien als belichaming van Jeffersons 'onvervreembare rechten... Leven, Vrijheid en het streven naar Geluk', was het James Madison die vier jaar na ondertekening van de 'Bill of Rights' – en pas na een hevige strijd tussen de Federalisten en de anti-Federalisten – zijn collega's ertoe wist over te halen die beroemde tien amendementen aan de oorspronkelijke grondwet toe te voegen. Heeft de in werking getreden 'Bill of Rights' zijn doel bereikt? En werd het individu beschermd tegen de luimen van het Congres, de wet en de rechtelijke macht? Jammer genoeg laat onze geschiede-

nis zien dat de woorden en idealen niet altijd werden waargemaakt. Want de individuele vrijheden van 1791 golden slechts voor een beperkte groep bevoorrechten – blanken met bezittingen. Langzaam, gedurende meer dan tweehonderd jaar van beproeven in de praktijk en het bijstellen van wetten en regels, hebben we een fundament gebouwd om Madisons woorden tot werkelijkheid te maken voor alle Amerikanen.

Neem het stemrecht bijvoorbeeld. Het vijftiende amendement, toegevoegd in 1870, beschermt het recht van Amerikanen om te stemmen ongeacht ras of voorgaande 'toestand van slavernij'. Maar pas in de jaren zestig van de twintigste eeuw werd dit kiesrecht algemeen, nadat burgerrechtactivisten de discriminerende praktijken bij de registratie van kiezers, waardoor zwarten in feite werden uitgesloten van stemmen, aan de kaak hadden gesteld. Deze beweging volgde vijftig jaar na de kruisocht van suffragettes waardoor vrouwen stemrecht verwierven, met de aanvarding van het negentiende amendement.

Het stemrecht was slechts een van de vele fundamentele rechten die bepaalde geleidingen van de bevolking werden onthouden of waarvan ze werden beroofd – vooral gekleurde mensen. Andere rechten omvatten het recht op gelijke kansen op onderwijs, op huisvesting en op werk. Hoewel deze fundamen-

tele individuele vrijheden werden beschermd door de 'Bill of Rights', werd er niettemin vaak inbreuk op gemaakt. Wat was de remedie? De rechterlijke macht en uiteindelijk wetgeving. Met hulp van organisaties als de NAACP (National Association for the Advancement of Colored Peoples) en de ACLU (American Civil Liberties Union) legden individuen hun grieven voor aan de rechter. Deze zaken werden doorgevoerd tot aan de Hoge Raad.

De directe aanleiding voor de kruisocht voor gelijke rechten was de historische beslissing uit 1954, in 'de zaak Linda Brown' die was aangespannen tegen de Onderwijscommissie. Deze cruciale beslissing van rechter Warren werd in gang gezet toen een geheel blanke, gesubsidieerde lagere school in Topeka, Kansas, weigerde de zeventjarige Linda Brown in te schrijven. Dat opende de deur voor andere processen en wetgeving die geleidelijk de rassenscheiding in alle aspecten van het leven ontmanrelden. In zijn besluit schreef opperrechter Warren:

'To separate children from others of similar age and qualifications solely because of their race generates a feeling of inferiority as to their status in the community that may affect hearts and minds in a way unlikely ever to be undone.'

['Kinderen scheiden van anderen in dezelfde leeftijd en met dezelfde capaciteiten uitsluitend

vanwege hun ras wekt een gevoel op van minderwaardigheid, met betrekking tot hun status in de gemeenschap en raakt zodanig hart en verstand, dat dit waarschijnlijk nooit meer ongedaan is te maken.']

De strijd was nog lang niet gestreden met het besluit inzake Brown. Maar de Hoge Raad – en de wet – stonden nu stevig aan de kant van gelijke rechten en gelijke kansen voor iedereen. Er was nieuw leven geblazen in het veertiende amendement (aangenomen in 1868).

'No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.'

[‘Geen enkele staat zal wetten maken of uitvoeren die de inwoners van de Verenigde Staten beroven van voorrechten of immuniteiten; evenmin zal een staat personen het leven, vrijheid of eigendom ontnemen zonder de voorgeschreven rechtsgang; of personen binnen zijn rechtsgebied gelijke bescherming onder de wet te onthouden.']

Nog geen drie jaar na het besluit in de zaak Brown moesten federale troepen ingezet worden om negen zwarte tieners te beschermen, die naar de Central High School in Little Rock, Arkansas, wilden gaan.

Drie jaar geleden, op de veertigste gedenkdag van die beslissende dag, toen een onstruimige menigte de zwarte tieners uifjouwde en bedreigde, werden zij en hun familie eer bewezen in het Witte Huis door een andere leerling van Central High School, president Clinton. Onder de aanwezigen bevond zich de zuster van een van de ‘Little Rock Nine’, Lois Potts, die al lange tijd in Nederland woont en ons ieder jaar bij de herdenking van Martin Luther King een boeiend verslag uit de eerste hand doet van de pioniertijd van haar zuster op Central High School.

Zelfs met steun van de Hoge Raad duurde het nog jaren van strijd door moedige mannen en vrouwen om de woorden van de Amerikaanse grondwet tot werkelijkheid te maken. Een van de wijzen waarop wij in Amerika vrijheid doorgeven is ieder jaar de geboortedag te vieren van de grote burgerrechtenleider Martin Luther King, door zijn kruisstocht te herdenken en door te herdenken dat we de vrijheden die we delen nooit als iets vanzelfsprekends mogen beschouwen. Vorig jaar, rond de tijd van Martin Luther Kings geboortedag (21 januari) vertelde mijn toen acht jaar oude zoon me dat hij op school een nieuw woord had geleerd ‘segregation’ [rassenscheidings]. Voor hem leek een wereld waarin zwarten en blanken zo strikt van elkaar waren gescheiden even ver weg als Mars. In de afgelopen vijftig jaar hebben we een opmerkelijke, zij het nog geen volledige,

voortgang geboekt in het vervullen van Martin

Luther Kings

...dream that one day this nation will rise up and live out the true meaning of its creed: 'We hold these truths to be self-evident; that all men are created equal'.

[...]droom dat dit land eens in opstand zal komen en de ware betekenis van zijn credo in de praktijk zal brengen: 'Wij vinden deze waarheden vanzelfsprekend; dat alle mensen gelijk geschapen zijn.']

In een van de onlangs verschenen artikelen over de multiculturele situatie in Nederland werd opgemerkt dat 'wetgeving tegen vooroordelen moeilijk te handhaven is'. Wij hebben de ervaring in de Verenigde Staten dat, hoewel vooroordelen door wetgeving niet zijn uit te roeien, wetgeving toch achtergestelde bevolkingsgroepen dichtert bij gelijkheid kan brengen. De situatie in Nederland is anders; het eerste artikel van uw grondwet verbiedt discriminatie nadrukkelijk. Misschien is dat voldoende. In ieder geval kan een mentaliteit niet bij wet geregeld worden, maar gedrag wel. De oplossing op lange termijn voor onverdraagzaamheid is aan toekomstige generaties de lessen van verdraagzaamheid door te geven.

24

Gisteren en vandaag staan we stil bij de strijd die in Nederland is gevoerd om de waarden van vrijheid en individuele vrijheid te bewaren, ook onder uiterst moeilijke omstandigheden. U heeft uw eigen helden en heldinnen, van wie velen onbekend zijn gebleven, die hun leven waagden tijdens de Tweede Wereldoorlog om anderen te helpen en verzet te plegen tegen de nazi's. Ik heb het voorrecht gehad veel van hun verbazingwekkende verhalen te mogen horen: van de man die de bewakers in Westerbork trotseerde, er vandoor ging tijdens de verplichte arbeid en doorliep tot hij Gibraltar bereikte en uiteindelijk de Nederlandse regering in ballingschap in Engeland; tot de man die als jongen van tien levend uit Auschwitz wist te komen en uiteindelijk met zijn moeder werd herenigd.

Ik heb uitzonderlijke verhalen gehoord van mijn eigen vader die een peloton leidde in de 9e infanteriedivisie in België en Duitsland, en een Zilveren Ster ontving voor zijn heldhaftigheid. Ironisch genoeg ben ik meer over zijn oorlogsjaren te weten gekomen sinds hij mij hier heeft bezocht dan in alle voorgaande jaren. Het bijwonen van de herdenkingsceremonie in Margraten en het bezoek met mij aan kamp Westerbork, hebben bij hem lang vergeten herinneringen opgeroepen. Deze ervaringen hebben ons beiden doen beseffen hoe weinig hij over zijn oorlogservaringen heeft gesproken en hoe weinig ik hem heb gevraagd.

25

De veteranen en overlevenden van de Tweede Wereldoorlog uit uw land en het onze zijn de levende getuigen van de geschiedenis van onze vrijheid. Weldra zullen zij en hun ongelofelijke verhalen er niet meer zijn. Wij bij de Amerikaanse ambassade doen ons best om een deel van deze nalatenschap van de vrijheid vast te leggen in ons 'Millennium-project', waarbij Nederlandse en Amerikaanse studenten worden uitgenodigd veteranen en overlevenden van de oorlog in Nederland te interviewen. Net zoals 'segregation' een onbekend begrip was voor mijn zoon, zo lijken de hier tijdens de oorlog doorstane vrijheidsberoving en vernedering tegenwoordig ver weg voor jongeren. Individuele vrijheden komen tot leven door individuele ervaringen. De generatie van de Tweede Wereldoorlog biedt rijke mogelijkheden niet alleen voor het doorgeven van vrijheid, maar ook voor het kwaken van begrip voor de ware kracht en betekenis ervan.

Luisteren naar degenen die de oorlog hebben meegemaakt is één manier om vrijheid door te geven, maar er zijn andere. Een alternatief werd geboden tijdens een seminar over Europese Uitbreiding in Den Haag op uitnodiging van Dick Benschop, de staatssecretaris voor Europese Zaken. De eerste vraag die in de vraag-en-antwoordsessie werd gesteld aan de Europese Commissaris die verantwoordelijk

is voor de uitbreiding van de Europese Unie, betrof zijn strategie voor het geschiedenisonderwijs. De volgende dertig minuten richtten de vragen en opmerkingen zich op het belang om kandidaat-lidstaten visies te geven op een burgerlijke samenleving door, onder meer, het onderwijzen van geschiedenis. De teneur van alle opmerkingen was dat inzicht in de geschiedenis – zowel de feiten en waarden, als de hoogte- en dieptepunten – cruciaal is voor het leggen van een fundament van een civiele samenleving die wordt nagestreefd voor EU-leden, oude en nieuwe.

Het is de taak van ons allen de herinnering levend te houden aan de dappere mannen en vrouwen die de vrijheid voor ons hebben verworven. We moeten niet alleen hun heldendaden in herinnering houden, maar ook hun idealen van vrijheid en gelijkheid waarvoor zij stierven. Ik geloof dat men om vrijheid door te geven, ook het tegenovergestelde van vrijheid niet mag vergeten. We moeten tirannie nooit vergeten, juist opdat deze niet wordt doorgegeven.

Vrijheid geef je door stelt ons voor een impliciet probleem. Hoe definieer je vrijheid? Aan wie en met welk doel geef je vrijheid door? In Nederland wordt u geconfronteerd met een probleem waarmee wij in de Verenigde Staten sinds onze stichting hebben geworsteld: het opbouwen van een samenhangende

maatschappij bij een sterke toename van immigranten. Het is niet alleen een cliché om te zeggen dat in Amerika diversiteit onze kracht is. Het is echt waar. Wanneer u discussieert over kwesties van integratie en identiteit, en over het vormgeven van Nederland binnen het nieuwe Europa, zult u voor beslissingen komen te staan over de wijze waarop u uw tradities van individuele vrijheid aan alle geleidingen van de bevolking wilt doorgeven. Martin Luther King streefde naar een land dat zijn eigen onafhankelijkheidsverklaring waarmakt. De overtuigingen en idealen van de grondleggers van Nederland bieden eveneens een inspirerend voorbeeld. Door hun woorden weer tot leven te brengen en in overeenstemming met deze woorden te leven, kunt u echt *vrijheid doorgeven*.